

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

© Рябкова О. В., 2015

Обґрунтовано актуальність та необхідність розвитку концептуальних положень моніторингу економічних показників результативності підприємства. Розкрито зміст і сутність складових елементів системи моніторингу економічних показників результативності підприємства, а саме: принципи, суб'єкти, об'єкти, мета, обмеження, засоби, функції моніторингу. Запропонована концептуальна модель формує концептуальну базу використання такої системи з метою інформаційно-аналітичного забезпечення управління функціонуванням підприємства.

Ключові слова: моніторинг, результативність, економічні показники, концептуальна модель, підприємство.

O. V. Riabkova

Lviv Politechnic National University

CONCEPTUAL MODEL OF MONITORING OF ECONOMIC INDICATORS OF EFFECTIVENESS OF ENTERPRISE

© Riabkova O. V., 2015

The actuality and the necessity of development of the conceptual provisions of economic indicators monitoring of the enterprise effectiveness are reasonable in the article. The content and the essence of constituent elements of the monitoring system of economic indicators of the enterprise effectiveness are exposed, namely: principles, subjects, objects, aim, limitation, facilities, monitoring functions.

The monitoring principles are the substantive conceptual provisions, the essential element of the monitoring system of economic indicators of the enterprise activity, adherence to which will afford ground for creating facilities for unimpaired and effective operation of the monitoring system of economic indicators of the enterprise effectiveness, will ensure the tasks performance and implementation of monitoring functions.

The subjects of monitoring of economic indicators of the enterprise effectiveness are the parties interested in the effective activity of the enterprises, namely proprietors, top-managers, professional employees of the enterprise. The object of monitoring of economic indicators of the enterprise effectiveness is the system of economic indicators of the enterprise effectiveness.

The aim of monitoring of indicators of the enterprise effectiveness is the periodic tracking of the enterprise activity indicators, directed to the early detection and previous prevention of the problems and also the deviation from the criteria-based values. The functions of monitoring of economic indicators of the enterprise effectiveness co-operate with the constituents of the monitoring system and are directed on to the solution of the monitoring tasks, what determine the aim of this process.

The necessary elements of the functioning monitoring system of the economic indicators of the enterprise effectiveness are the informational and methodological support, soft hardware, organization support and human resourcing. The most essential means of the monitoring of the enterprise effectiveness performance indicators is the system of indicators, which contains a set of indicators characterizing the enterprise business processes indicators, which are the fundamental factors for the creation of the enterprise added value.

In accordance with the stages of technological process of the indicators effectiveness monitoring the whole complex of monitoring methods can be systematized in such groups of methods: tracking methods, estimating methods, forecasting methods and data service methods. During the performance of monitoring of the economic indicators effectiveness of the enterprise, it is necessary to take into account the organizational, financial, informational, technical and human resources limitations.

Offered conceptual model forms the conceptual basis for the usage of such system aimed to provide the informational support and analytical procurement of enterprise management operation.

Key words: monitoring, effectiveness, economic indicators, conceptual model, enterprise.

Постановка проблеми. В умовах перманентних криз та трансформацій можливість виявити проблеми, коли традиційні фінансові показники свідчать про успішну діяльність підприємства, є визначальною. В умовах інформаційного розвитку наявні суперечності між реальним зростанням потреб у адекватній до сучасних умов інформації про результативність підприємства та існуючими інформаційно-аналітичними системами підприємств. Окреслені тенденції спричиняють необхідність формування адаптивних концептуальних засад системи моніторингу результативності підприємства в межах його інформаційно-аналітичної системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами моніторингу діяльності підприємств загалом займалися В. К. Галіцин, А. Ю. Шевяков. З концептуального погляду Галіцин розглядає моніторинг у трьох аспектах [2]: як засіб контролювання над ситуацією, як складову технології управління та як фактор зниження ризику під час реалізації стратегії об'єкта. Шевяков визначає три варіанти концепції моніторингу [11]: цільову, спрямовану на певну проблему; інструментальну, яка виділяє застосування властивих засобів та методів тільки моніторингу; інтеграційну, в якій моніторинг є результатом об'єднання елементів статистики, аналізу та діагностики.

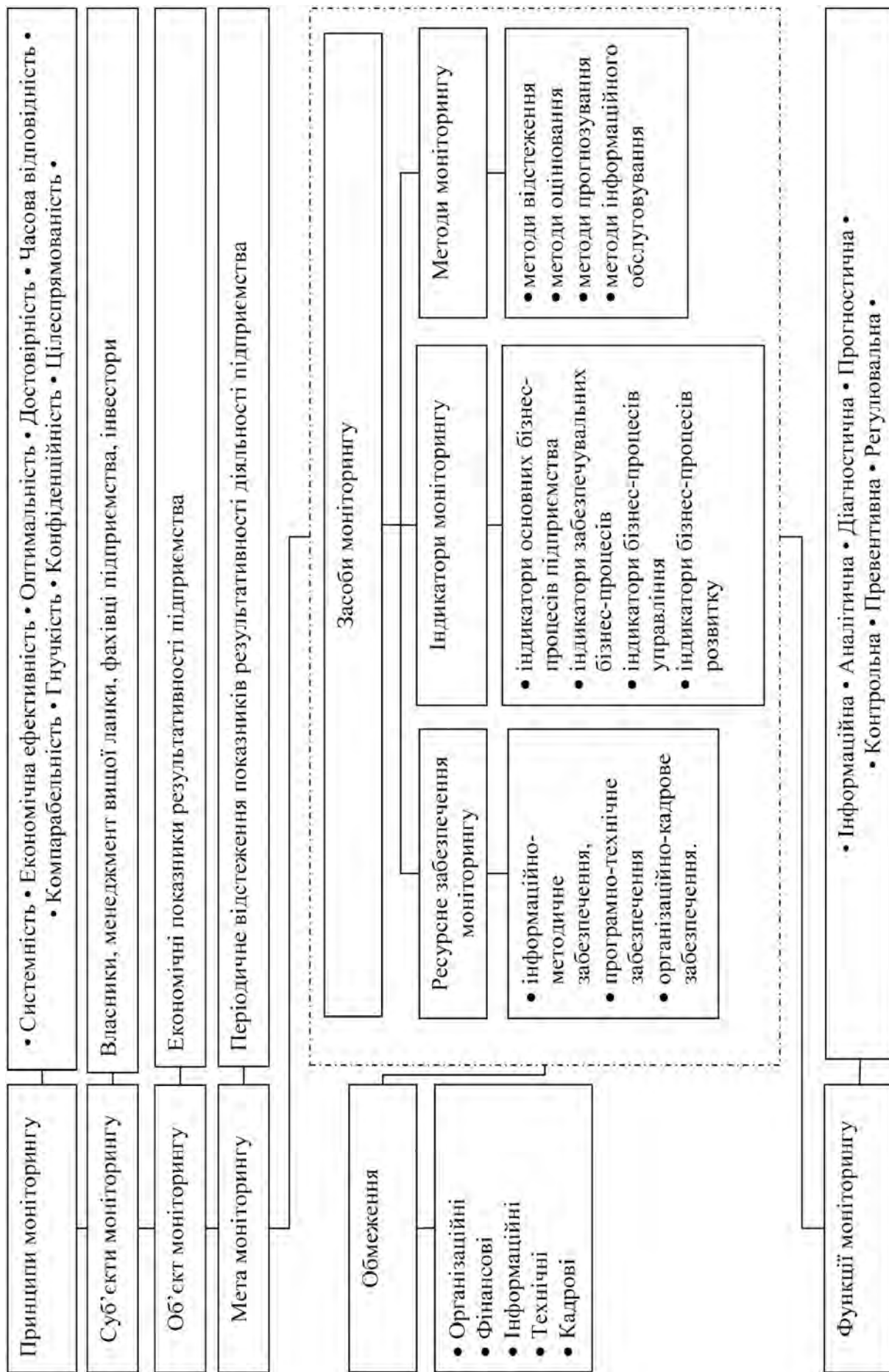
На сучасному етапі розвитку економіки інтеграційний варіант моніторингу набуває особливого значення, оскільки дає можливість сприяти виконанню актуальних завдань управління підприємством. Не зважаючи на відомі наукові доробки, спостерігається відсутність розгляду проблеми комплексного та систематизованого проведення моніторингу результативності підприємства.

Цілі статті. Розвиток і адаптація концептуальної моделі моніторингу результативності діяльності підприємства в сучасних економічних умовах.

Виклад основного матеріалу. Моніторинг економічних показників результативності діяльності підприємств – це системне відстеження економічних показників результативності діяльності підприємства, спрямоване на своєчасне виявлення та завчасне попередження проблем, а також відхилень від їх критеріальних значень.

Моніторинг показників результативності діяльності підприємства є складною комплексною системою, яка передбачає наявність сукупності взаємопов'язаних та взаємодоповнювальних складових елементів: принципи, суб'єкти, об'єкти, мета, обмеження, засоби, функції моніторингу (див. рисунок) .

Метою моніторингу показників результативності підприємства є періодичне відстеження показників результативності діяльності підприємства, спрямоване на своєчасне виявлення та завчасне попередження проблем, а також відхилень від їх критеріальних значень.

Концептуальна модель моніторингу економічних показників результативності підприємства

Досягають мети відповідно до визначених системою моніторингу показників результативності підприємства завдань: збирання та верифікації даних, що стосуються результативності підприємства; ведення та зберігання баз даних щодо результативності підприємства; оцінювання, аналізування, прогнозування та контролювання показників результативності підприємства; інформаційна підтримка для прийняття рішень користувачами моніторингу показників результативності підприємства.

Основними концептуальними положеннями, невід'ємним елементом системи моніторингу економічних показників діяльності підприємства є принципи моніторингу, дотримання яких дасть змогу створити умови для повноцінного та ефективного функціонування системи моніторингу економічних показників результативності підприємства, забезпечення виконання завдань та реалізації функцій моніторингу.

З огляду на результати аналізу літературних джерел [1, 3, 4, 7, 8, 10] та дослідження призначення та завдань системи моніторингу показників результативності підприємства, можна виділити такі принципи моніторингу економічних показників результативності підприємства:

- системність – система моніторингу показників результативності підприємства повинна бути керованою та вбудованою в систему управління підприємством. Керованість досягається наявністю у складі системи моніторингу підсистеми управління моніторингом показників результативності з обов'язковою наявністю зворотного зв'язку;

- економічна ефективність – позитивні ефект та наслідки використання системи моніторингу показників результативності підприємства повинні переважати над можливими негативними наслідками та витратами на функціонування системи;

- оптимальність – використання під час моніторингу мінімальної кількості показників, що не перебувають у функціональній залежності один від одного, та охоплюють максимально доступний масив інформативних даних, що дадуть змогу не проігнорувати важливу інформацію та забезпечать досягнення цілей моніторингу;

- достовірність – система моніторингу показників результативності підприємства повинна використовувати і надавати правдиву інформацію, яку можна було б легко перевірити та яка має нейтральний характер;

- часова відповідність – об'єднує забезпечення регулярності, своєчасності та оперативності проведення моніторингу показників результативності підприємства. Дотримання цього принципу забезпечується наявністю регламентованого графіку, який узгоджується із користувачем та не може бути порушений без його санкцій;

- компарабельність – характеризує те, що інформація в системі моніторингу показників результативності підприємства повинна бути здатною до порівняння. Компарабельність даних досягається за рахунок використання єдиних методологічно узгоджених і методично узагальнених спостережень та реєстрації показників;

- гнучкість – моніторингова система показників результативності підприємства повинна мати можливість адаптації залежно від зміни умов діяльності підприємства;

- цілеспрямованість – комплекс процедур системи моніторингу показників результативності підприємства повинен реалізовуватися у певній логічній послідовності та бути спрямованим на досягнення поставлених цілей та виконання функцій моніторингу, а також на максимальне задоволення потреб користувачів результатів моніторингу результативності підприємства;

- конфіденційність – результати моніторингу показників результативності підприємства є конфіденційними та не підлягають відкритому розповсюдженню.

Дотримання цих принципів дасть змогу створити умови для повноцінного та ефективного функціонування системи моніторингу економічних показників результативності підприємства, забезпечення виконання завдань та реалізації функцій моніторингу.

Суб'єктами моніторингу економічних показників результативності підприємства є сторони, зацікавлені у результативній діяльності підприємств, а саме власники, менеджери вищої ланки, фахівці підприємства. Прийняття ними управлінських рішень на основі вихідної інформації системи моніторингу дає змогу досягти поставлених перед підприємством поставлених цілей, збільшити вартість підприємства, яка є одним із найважливіших критеріїв сучасного ефективного

управління. Також до суб'єктів моніторингу економічних показників результативності підприємства можуть належати інвестори, які приймають рішення щодо здійснення інвестицій. Об'єктом моніторингу економічних показників результативності підприємства є система економічних показників результативності підприємства.

Сутність і зміст моніторингу економічних показників результативності підприємства, його особливості та значення в управлінні діяльністю підприємства характеризується не лише наявністю властивостей, параметрів та змінних, інформації про їх значення, а й функціональним призначенням системи моніторингу, яке визначається характеристикою функцій, які вона виконує під час управління результативністю підприємства.

Функції моніторингу результативності діяльності підприємства – це прояви властивостей, ролі та функціонального призначення моніторингу, що відображають суть моніторингу, його систему зв'язків та відношень, які спрямовані на реалізацію певних цілей, виконання окремих завдань, ситуаційно обумовлений та відображає основні напрями діяльності під час його проведення.

Функції моніторингу економічних показників результативності підприємства взаємодіють із складовими системи моніторингу та спрямовані на виконання завдань моніторингу, що визначають мету цього процесу. За функціональною спрямованістю завдань моніторингу економічних показників результативності визначаються такі функції: 1) спрямовані на забезпечення збирання та попереднє опрацювання інформації стосовно економічних показників результативності підприємства; 2) спрямовані на аналізування економічних показників результативності підприємства; 3) спрямовані на прогнозування змін економічних показників результативності підприємства; 4) спрямовані на підтримку прийняття управлінських рішень стосовно результативності підприємства; 5) спрямовані на коригування показників результативності. Враховуючи це, під час виконання вищевказаних завдань реалізують такі функції [2, с. 334, 3, с. 14–17, 7, с. 40–41]:

1) інформаційна – формування інформаційно-аналітичної бази за допомогою збирання інформації, її систематизації та оброблення з метою ефективного та дієвого управління результативністю підприємства, а також сповіщення керуючої системи управління результативністю про відхилення вимірювальних величин, що вже настали або спрогнозовані;

2) аналітична – аналізування та оцінювання поточного стану об'єкта відповідно до заздалегідь розробленої програми моніторингу згідно з методологією економічного аналізу;

3) діагностична – з'ясування цільових показників результативності, способів їх досягнення та виявлення недоліків. Виявлення та інтерпретація поточного стану підприємства та його оцінювання (наприклад, негативний, позитивний, критичний тощо);

4) прогностична – визначає можливий стан об'єкта моніторингу у найближчому майбутньому, а саме: прогнозування можливостей виходу вимірювальних параметрів результативності за припустимої межі, побудова та використання моделей прогнозування, інформування системи управління результативністю про отримувані прогнози;

5) контрольна – охоплює спостереження за вимірювальними величинами, їх змінами, порівняння величини контрольованих критеріїв із запланованими величинами, встановлення факту виходу показників результативності за припустимі межі, а також причин, характеру та часу виникнення; визначення меж зміни вимірювальних величин і, у разі виходу їх за припустимої межі, видавання сигналу в систему управління результативністю;

6) превентивна – має на меті виявлення потенційних ризиків та розроблення заходів для їх уникнення, запобігання та боротьби з ними;

7) регульовальна – усунення виявлених відхилень, недоліків, збоїв та інших існуючих проблем, які є наслідком виходу вимірювальних величин за припустимої межі, через пропонування керуючих впливів на керовану систему, а також розроблення та впровадження послідовності заходів щодо усунення відбутих або прогнозованих порушень ситуації.

Враховуючи змістову характеристику і функціональну спрямованість системи моніторингу економічних показників результативності підприємства, виникає потреба у виконанні певних функцій у складі забезпечуючих підсистем. Результати аналізу літературних джерел [3, 7, 10], у яких висвітлені ці питання, дали змогу сформулювати необхідні елементи системи функціонування

моніторингу економічних показників результативності підприємства, а саме: інформаційно-методичне, програмно-технічне та організаційно-кадрове забезпечення.

Інформаційно-методичне забезпечення визначають відповідно до принципів методичних матеріалів, які дають змогу організувати функціонування системи моніторингу результативності підприємства. Завданнями цього елемента системи моніторингу є вироблення основних критеріїв та підходів до набору показників результативності підприємства, їх нормативних значень та методів оцінювання. Забезпечення єдиного підходу можливе за допомогою використання єдиних методологічно узгоджених і методично узагальнених спостережень і реєстрації показників згідно з інструкціями, що наводяться у методичних рекомендаціях.

У складі інформаційно-методичного забезпечення можна виокремити математичне забезпечення, яке об'єднує комплекс математичних методів, що використовуються під час функціонування системи моніторингу результативності підприємства з метою аналізування, інтерпретування та фільтрування даних.

Базове інформаційне забезпечення для системи моніторингу економічних показників результативності підприємства містить: вхідні інформаційні потоки, бази даних та вихідні інформаційні потоки. У сукупності вхідних інформаційних потоків можна виокремити зовнішні та внутрішні дані. Зовнішні дані містять сукупність показників, що відображають вплив на підприємство факторів макросередовища. Ці дані об'єднують нормативно-правову інформацію, інформацію про контрагентів підприємства, дані про стан фінансового та фондового ринків, інформацію про стан галузі, в якій функціонує підприємство тощо. Внутрішні дані містять інформацію, що отримується переважно із системи бухгалтерського (управлінського) обліку підприємства, яка, за своїм змістом, стосується параметрів його внутрішньої результативності.

Важливою складовою інформаційного забезпечення є бази даних підприємства, які мають підлягати коригуванню та реорганізації, відновленню та має бути забезпечена наявність інформаційно-пошукової системи та нормативно-довідкової бази.

До вихідних інформаційних потоків належить інформація про результативність підприємства, яке характеризується економічними показниками, що відображають вихідні параметри бізнес-моделі та характеризують створену вартість підприємства.

Під час проведення моніторингу результативності підприємства у сучасних умовах важливим елементом виступає програмно-технічне забезпечення системи моніторингу, яке об'єднує комплекс технічних засобів та спеціалізовані аналітичні програми, що дають змогу оперативно виконувати всі автоматизовані функції в процесі функціонування системи моніторингу результативності підприємства. Технічні засоби повинні забезпечувати взаємодію складових системи моніторингу результативності та інших систем підприємства за допомогою мережевих каналів зв'язку. Заміна будь-якого технічного засобу на інформативніший, повинна здійснюватися без втручання в конструкцію всього комплексу та інших регулювань. Щодо спеціалізованих програмних засобів, які забезпечують здійснення функцій системи моніторингу результативності підприємства, то вони мають бути сумісними із загальним програмним забезпеченням підприємства. Крім того, спеціалізоване програмне забезпечення повинно мати програми для діагностування стану технічних засобів, контролювання вхідної інформації, захист даних від помилок під час їх введення та оброблення тощо.

Організаційно-кадрове забезпечення має на меті створення спеціальної служби моніторингу результативності підприємства для забезпечення здійснення його функцій, тобто адекватне до умов функціонування підприємства агрегування економічних показників результативності підприємства. Також цей вид забезпечення спрямований на реалізацію дій у напрямках щодо формування динамічної та адекватної організаційної структури служби моніторингу, організування підбору кадрів, їх підготовки та перепідготовки, створення кадрового резерву.

Загалом усі структури підсистем забезпечення системи моніторингу залежать від масштабності моніторингу, а їх зміст – від об'єкта моніторингу, виду діяльності підприємства та його цілей. Для ефективного та дієвого виконання функцій моніторингу економічних показників підприємства необхідно забезпечити узгодження організаційно-кадрового та інформаційно-методичного забезпечення та сумісність інформаційно-методичного забезпечення із програмно-технічним.

Неоднозначність природи походження результативності, складність змісту цього процесу та багатоаспектний характер оцінювання його підсумків обумовлює необхідність узагальнення критеріїв, за якими оцінюють параметри, що у комплексі визначають підсумки функціонування та розвитку підприємства. Найважливішим засобом моніторингу показників результативності підприємства є система індикаторів, що містить сукупність показників, які характеризують рівень результативності підприємства, що відповідає поставленим критеріям. Традиційно до складу основних критеріїв визначення результативності науковці пропонують зараховувати такі параметри, як прибутковість, економічність, продуктивність, інноваційність тощо. Добираючи базові критерії, необхідно враховувати їх відповідність до цілей підприємства, що підтримують його стратегію, мають бути спрямовані на відображення перспектив його функціонування та безпосередньо пов'язані із факторами створення вартості. Це досягається за допомогою добору формалізованих та неформалізованих показників, які характеризують потенціалоутворюючі чинники, що впливають на зміни в капіталах підприємства.

Основними факторами створення доданої вартості підприємства є бізнес-процеси, які є унікальними для кожного окремого підприємства. Індикатори основних бізнес-процесів, бізнес-процесів розвитку, забезпечувальних бізнес-процесів та бізнес-процесів управління можуть характеризуватися визначеними економічними показниками, що оцінюють результативність підприємства. Згідно з сучасними системами вимірювання показників діяльності підприємства [5, 9], такі як Quantum Performance Measurement (квантовий вимір досягнень), модель компанії "Ernst & Young", модель компанії "J.I. Case", оціночні індикатори бізнес-процесів підприємства можна згрупувати також у групи показників часу, якості і витрат. Вищенаведені орієнтовні індикатори не є винятковими, додатково можна розглядати й інші, які можуть повніше характеризувати створену додану вартість підприємства.

Невід'ємним структурним елементом системи моніторингу, які, у взаємодії із індикаторами моніторингу та його ресурсним забезпеченням, формують комплекс засобів моніторингу показників результативності підприємства, є методи моніторингу показників результативності підприємства.

У методах моніторингу економічних показників результативності підприємства є важливим адекватні способи та прийоми здійснення системного відстеження економічних показників результативності діяльності підприємства, спрямованого на своєчасне виявлення та завчасне попередження проблем, а також відхилень від їх критеріальних значень.

Розглядаючи моніторинг як комплекс певних інструментів для проведення досліджень та виконання практичних завдань в управлінні діяльністю підприємства, можна узагальнити методи моніторингу. За ступенем формалізації інформаційної бази їх можна умовно виділити у три групи: методи з використанням формалізованої інформації, методи з використанням неформалізованої та формалізованої інформації та методи з переважним використанням неформалізованої інформації.

Технологічний процес моніторингу є складним і передбачає сукупність взаємопов'язаних етапів. Для реалізації кожного етапу моніторингу економічних показників результативності підприємства використовуються методи, властиві їх функціональному призначенню. Відповідно до етапів технологічного процесу моніторингу показників результативності усю сукупність методів моніторингу можна систематизувати у такі групи методів: методи відстеження, методи оцінювання, методи прогнозування та методи інформаційного обслуговування.

Під час проведення моніторингу економічних показників результативності підприємства необхідно врахувати організаційні, фінансові, інформаційні, технічні та кадрові обмеження.

Висновки. Запропонована модель дає змогу об'єктивно подати моніторинг економічних показників результативності як систему, обґрунтувати та відобразити його внутрішню структуру, яка складається із взаємопов'язаних та взаємодоповнювальних елементів. Усі вищезазначені структурні елементи системи моніторингу економічних показників діяльності підприємства у взаємодії між собою формують концептуальну базу використання такої системи з метою

інформаційно-аналітичного забезпечення управління функціонуванням підприємства. Перспективами подальших досліджень, на нашу думку, можуть бути розроблення адекватного до сучасних умов методичного інструментарію моніторингу економічних показників результативності підприємства та розвиток моніторингових систем.

1. Бажин И. И. Исследование систем управления: Компакт-учебник / И. И. Бажин – Харьков: Консум, 2004. – 336 с. 2. Галіцин В. К. Концептуальні засади моніторингу / В. К. Галіцин, О. П. Сулов, Н. К. Самченко // Бізнес Інформ. – 2013. – № 9. – С. 330–335. 3. Галіцин В. К. Системи моніторингу: монографія / Галіцин В. К. – К.: КНЕУ, 2000. – 231 с. 4. Егоров П. В. Стратегический мониторинг в управлении финансово-хозяйственной деятельностью производственных систем: монография / П. В. Егоров, Н. В. Алексеенко – Донецк: ООО “Юго-Восток, Лтд”, 2005. – 176 с. 5. Иванов А. А. Многокритериальная оценка концепций измерения результативности в управлении предприятием / А. А. Иванов, С. Ю. Шевченко // Вестник ЮУрГУ. Серия: Экономика и менеджмент. – 2014. – № 3. – С. 66–75. 6. Мельник О. Г. Моніторинг діяльності підприємства / О. Г. Мельник, М. Д. Пецович // Вісник Нац. ун-ту “Львівської політехніки”. Серія: “Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку”. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. – № 722. – С. 381–386. 7. Мельник О. Г. Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій: монографія / О. Г. Мельник. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2010. – 344 с. 8. Олексюк О. І. Економіка результативності діяльності підприємства: монографія / О. І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2008. – 362 с. 9. Попов Д. Еволюція показателів стратегії розвитку підприємства / Попов Д. // Управление компанией. – 2003. – № 2. – С. 69–75. 10. Системи фінансового моніторингу. Методологія проектування: монографія / за ред. О. В. Мозенкова. – Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2005. – 152 с. 11. Шевяков А. Ю. Социально-экономический мониторинг: концепция, проблемы, перспективы / А. Ю. Шевяков, Г. Б. Клейнер // Экономика и математические методы. – 1993. – Т. 29. – Вып. 1. – С. 5–14.